

Insekternas litteraturhistoria, del 24. Bergens dödliga insekter - från Provence till Navajoland

GÖRAN SJÖBERG & ANDERS NILSSON

Vi har hittills i denna serie inte vänt oss till deckarlitteraturen i sökandet efter intressanta insektsskildringar. Nu har vi tillfälle att presentera två utmärkta kriminalhistorier, faktiskt klassiker i genren, som erbjuder spänning och samtidigt insikter i udda och fascinerande miljöer. De har dessutom en del gemensamt. Vi inleder med "Döden på berget" av Paul Magnan.

Spanska flugor i Provence

Pierre Magnan: Döden på berget. Bra bok. 1985. 326 sidor. (Les charbonniers de la mort, Librairie Arthème Fayard, 1982) Översättning: Sonja Berg Pleijel.

- Det där folket brukar ju lägga vad som helst i sin soppa. Vem säger att inte en av de där fåglarna de betraktar som en läckerhet och som de väl slänger i grytan utan att ta ur dem, vem säger att inte en sån kan ha haft kvar en sån där insekt i krävan, ja vad hette den nu igen?

- Spansk fluga kan vi säga, en oljebagge, svarade Laviolette. Ja, er hypotes är ju intressant, men kolare äter bara fröätande fåglar.

I det vilda bergsmassivet Lure i Provence inträffar sommaren 1910 mord efter mord på fullmånsnätter – och mordvapnet är pulvriserade skalbaggar, som innehåller cantharidin, ett kraftfullt afrodisiakum, som hålls i farligt höga doser i kolarfamiljernas soppgrytor av en mystisk figur i slängkappa. Skalbaggen ifråga är "spanska flugan",

Lytta vesicatoria, tidigare placerad i släktet *Cantharis*. Giftet leder till obeskrivliga övergrepp och anstötliga scener i kolarfamiljerna.

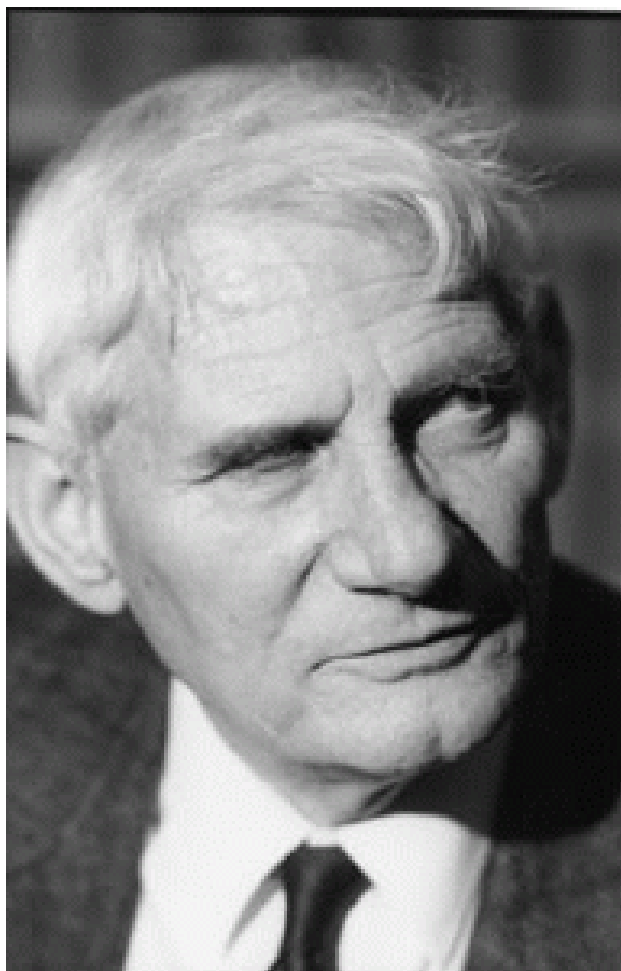
De steg in. Synen gjorde dem stumma. En koloss till karl låg fastbunden vid en stol, fjättrad av lakan som surrats som en tvångströja omkring honom. Man hade inte kunnat vira in hans blodsprängda lem. Man såg bara den. Den var enorm, stod rakt i vädret som en blålila giftsvamp med ett nätverk av uppsvällda ådror.

Skalbaggen *Lytta vesicatoria* eller spansk fluga.

Mannen låg på alla fyra på golvet med stolen över sig. Men ända tills doktor Pardigon anlände och befalde att man skulle låta honom ligga kvar i den ställningen hade sönerna trots faderns skrik av smärta ideligen ställt stolen på rätt köl för att han skulle slippa visa sig för gendarmerna i den förnedrande ställningen på golvet. Fradgan skummade kring munnen på honom. Det var inte av ursinne, utan av smärta. Han kved en piemontesisk bönelitania som om han befann sig i en kyrka under en gudstjänst.

I måttliga mängder och använt på rätt sätt ger pulvret mer hanterbara verkningar. Kryddhandlaren Brédannes inviger munken Calixte i hur pulvret bereds för att bli användbart:

Den franske författaren Pierre Magnan.

Med en pincett öppnade han sin tändsticksask mitt under näsan på munken. Orörlig i botten av asken låg en sorts skimrande insekt.

- Telephorus vesicans splendens! tillkännagav Brédannes. En oljebagge. Man infångar dem levande och så krossar man dem med en mortel till ett pulver, ungefär som snustobak. Ja, man måste låta dem torka först förstås. Det bästa är att förvara dem invirade i gråpapper. Det sägs att man hittar dem i vissa askträd om våren. Men jag vet ett bättre ställe jag! tillade han med en blinkning. Det är därför jag är här!

Han stängde igen asken med en liten knäpp. - Nå, sa han, skulle du kunna sätta i dig en sån här bagge? - Nej, svarade munken. Aldrig på tiden!

- Nehej, men de gjorde det! Jajag säger då det! De måste ha bolat som åsnor!

***

- Men säj mig, fortsatte munken sina tankegångar, om du skulle sälja sånt där jox, det där pulvret, till dem, skulle de dö av det då?

Brédannes skakade på huvudet.

- Inte om man kan knepet! Därför att om man kan knepet ...

Han stoppade tändsticksasken i fickan och drog fram en annan, denna gång ur en djup ficka.

- Titta på det här! sa han och sköt upp asken. Munken böjde sitt stora päronformade huvud över Brédannes händer som höll asken. I den låg också en död skalbagge men en som inte skimrade. Täckvingarna var prickiga som på en nyckelpiga och huvudet var indraget under halsskölden.

- Det här är en barkborre, förklarade Brédannes. Om man krossar den till ett pulver och blandar en viss dos av det pulvret

i det andra, då kan man utan risk inta blandningen för att förverkliga sina mest depraverade drömmar!

***

- Och ändå, fortsatte han, så är den här värre än den andra. Den är en skadeinsekt av första ordningen. Oljebaggen livnär sig på döda träd, men barkborren tar kål på friska träd för att skaffa sig käk. Och det gör den i det fördolda. Man kan ha planterat en skog, va, en som står sig i kanske tie generationer - en fin skog som ska skydda mot erosion och ras, men en vacker dag, en torr vår, då kan det vara klippt ... När den här skalbaggen har fått härja fritt i tre år, då kan det plötsligt bli ett bergsskred som river med sig hela skogen som om den vore cigarettpapper.

***

- Men ... Vad är det nu egentligen du har kommit hit för?

Så här tidigt på våren?

- Det är just det jag tänker förklara för dig. Här uppe på nordsidan, just före slutningen ner mot Valbelle, håller den sista lärkträds-skogen i Lure på att dö. Stammarna bör vara sprängfyllda med nykläckta oljebaggar. Jag tänker samla ihop ett lass. Det är rätta tiden. Sen tänker jag fortsätta upp till Champsaur. Där uppe, just nedanför Chaillol-le-Vieux, finns det ställen med barkborrar. Sen ska jag göra en blandning i rätta proportioner. Och så i vinter när jag går runt till stor-pamparna för att sälja mina örtdrycker och kryddor kan jag erbjuda dem mitt speciella lilla undermedel. Och då kommer jag åtminstone att kunna göra det med rent samvete.

Brédannes, liksom flera andra mer eller mindre skumma typer smyger omkring i den döda lärkträds-skogen för att samla in baggarna.

Han öppnade sin fällkniv och gick fram till en död trädstam. Den var jämmerligt genomborrad av ett otal gångar kors och tvärs, gångar ur vilka det sipprade fram ett sågspånsliknande rött stoft, som skingrades av blåsten. I öppningen på de här gångarna myllrade, stinna av det stinkande stoftet som utgjorde deras föda, glupskt frossande insekter som skimrade smaragdgröna i solens strålar. Han plockade upp dem med spetsen av sin kniv och släppte ner dem på den eterdränkta bomullsvadden.

- Här finns minsann tillräckligt för att sätta sprätt på ett helt regemente av vissna gubbstruttar! skrockade han belåtet.

Han arbetade länge, förtjust över skalbaggnas mångfald och ivrigt att insamla så

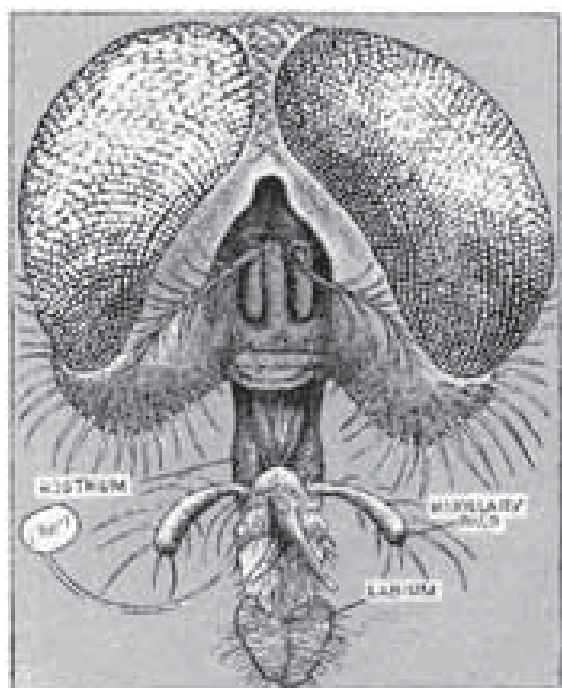
En fransk utgåva av 'Döden på berget'.

många som möjligt. Med knivspetsen förstörde han öppningarna av gångarna i stammen och grävde igenom dem med hjälp av en strumpsticka. Ibland blev bytet på stickan flera oljebaggar på en gång som fortfarande rörde sig fast de var genomstungna.

Gendarmeriet ser sig till sist tvunget att bränna upp skogen för att stoppa tillgången på baggar.

Det var den kvällen då gubbarna ute på esplanaderna - de satt där för att det var för varmt för att sova - med käppen pekade ut ett egendomligt ljussken på himlen i norr, just under Karlavagnen, och strax därefter såg en krona av flammor slå upp på krönet av Lure, lite till vänster om toppen.

- Det är bortåt Baisse de Maltort! ropade de. De hade så rätt. Det var den döda lärkträds- skogen som brann. Doktor Pardigon hade gjort vad han ansåg borde göras. Han hade på ort och ställe kontrollerat örthandlaren Bredannes kryptiska påståenden.

En annan 'spansk fluga'.

- Den kanaljen! ropade han.

Han hade genast larmat Laviolette. Och så hade en tropp brandmän och skogsvaktare skickats dit upp för att sätta fyr på lärkträds- skogen.

Sedan Bredannes hade varit där för att plocka ihop sin skörd av oljebaggar hade den av sommarsolen uttorkade förgätmigej- mattan blivit rena fnösken som inom ett ögonblick blev ett eldhav och svarta rökmoln. De kala lärkträden brann som facklor och stöp emellanåt som människor som handlost faller till marken.

Brandmännen och gendarmerna som övervakade skogselden och de uppskrämda kolare som hade strömmat till för att ge en handräckning skulle efteråt säga att de mitt i den sprakande elden hade hört ett otäckt insektssurr. "Ibland", berättade de, "exploderade ett helt moln av dom där flygfäna med ett grönt sken mot den svarta himlen."

Upprinnelsen till brotten tycks vara de nattliga orgierna som herrskapsfamiljerna i trakten ägnade sig åt under firandet av St Pancrace-helgen, och då alltför starka doser av insektspulvret ledde till både död och vidriga excesser. Men vilket är sambandet mellan de händelserna och morderna på kolarna och andra mystiska dödsfall, som kolarpojken som ramlar ner i en skreva när han letar svamp?

Författaren tillåter sig ett visst vitsande. En av de drabbade kolarfamiljerna har fyndigt nog efternamnet Mosca, och en annan Moscaallegra.

Gendarmkapten Laviolette och hans sergeant Chabrand försöker lösa mysteriet och stoppa mördaren som gäcker rättvisan. Detsamma gäller traktens doktor, krydd- handlaren, polisens tjallare och många

andra. Utredningen blir alltmer komplicerad, och riskerar att trampa på ömma tår både hos gendarmernas överordnade och hos katolska kyrkans dignitärer. Vilka hemligheter sitter eremitmunken inne med, liksom de bybor som setts rida omkring i bergen på nätterna? Antalet misstänkta hamnar upp mot 20 stycken... Mördaren får till sist lämna sin egen berättelse:

Han nämnde namnet på en insekt, en oljebagge. Han berättade om allt man kunde göra med den. Han borde ha varit den förste jag dödade! Han sa att han tänkte gå och leta efter såna insekter. Nu visste jag vad som skulle bli mitt vapen. Om jag skaffade mig det där pulvret skulle jag kunna ta livet av vem jag ville!

Pierre Magnan beskriver ett Provence under förra sekelskiftet långt bort från allfarvägarna och från dagens beskrivningar av lockande värdshus och vingårdar. Här finns fullt med intriger i småstädernas och byarnas borgarklass, men alla förenas de i sitt förakt för de fattiga italienarna uppe i bergen som förser dem med billigt träkol. Det är en ovanlig historia på flera sätt. Dels utspelar den sig i huvudsak under dygnets mörka timmar, och dels har insekter en framträdande roll, inte bara som mordvapen utan även som näringsfång:

Rose Clu, den hedervärda hustrun till gendarmeriets städse tjänstvillige tipsare, hade för brödfödans skull åtagit sig att sköta silkesmaskodlingen på d'Ardantes egendom för säsongen. Det var alltså hon som utfodrade larverna, det vill säga gick och plockade de unga mullbärslöven som var deras föda och bredde ut dem i ållorna,

varifrån hon rensade bort spillning, döda larver och annat skräp.

När man råkar vara gift med en odåga - fast en som ser bra ut gunås och som fortfarande kan älska med en fastän man ser ut som man gör - då får man skatta sig lycklig och vara beredd till vissa uppoffringar. Roses liv gav belägg för den saken.

Man hade stoppat en halmmadrass åt henne och lagt den mellan hyllorna med ållor, och här sov hon, i tjugosju graders värme och unken luft. Rummet var visserligen stort och högt i tak, men det gick inte att vädra, för fönstren var igenkittade, och den stackars kvinnan flämtade med öppen mun.

Den här natten väcktes hon ur sin tunga slummer av en dov oro. Var det ett fjärran åskmuller som hade väckt henne? Ett åskväder kan i olyckliga fall på några minuter kväva ett helt silkesmaskbestånd, och åska är alltså något som alla silkesmaskodlare fruktar.

Men det var inte något åskmuller som hade väckt henne. Det Rose hörde var ljudet av myriader små fötter stadda mot samma mål. Larverna hade börjat sitt förpuppningsarbete. I långa rader klättrade de efter varandra upp i de ljungkvistar som till detta ändamål hade satts upp i ållorna och i vilka de skulle börja spinna sina kokonger. Ljudet av deras rörelser lät som en suck utan slut.

Ett av många preparat till salu på internet.

Navajoreservatets loppfauna

Tony Hillerman: *The First Eagle*. Harper Collins Publishers. 1998. 278 s. (Citaten översatta av ILH-red.)

Magnan har en hel del gemensamt med nästa författare, Tony Hillerman. Båda föddes på 1920-talet, deltog i andra världskriget, och har varit djupt förankrade i de miljöer där deras respektive historier utspelar sig (1, 2).

När det gäller Hillerman så är hans domäner öknarna i skärningspunkten mellan delstaterna New Mexico, Arizona, Colorado och Nevada i USA, det s.k. Four corners-området. I dessa ödsliga trakter finns det väldiga Navajoreservatet och även reservat för hopi-folket och andra pueblo-indianer. En av hans polisromaner som utspelar sig där är ”The First Eagle”.

Den amerikanske författaren Tony Hillerman.

Huvudpersonerna i Hillermans kriminalromaner är poliser i Navajoreservatets stampoliskår, den unge Jim Chee, som också är medicinmanslärling, och den äldre, legendariske kommissarien Joe Leaphorn. De ödsliga och storslagna bergen och ökenlandskapet spelar också en viktig roll. Böckerna är ovanliga genom sina illusionslösa insikter i forskningsvärlden där både biologer, antropologer och arkeologer får sina fiskar varma.

Lopporna antas ha en lång historia som sjukdomsspridare till människan (3). Under ett stort antal böldpestepidemier genom historien har miljontals människor dött. (Teorier finns dock visserligen att svarta döden var en helt annan sjukdom än böldpesten.). Böldpesten finns än idag och är (buren av lopporna) en huvudaktör i ”The First Eagle”. Andra huvudpersoner är förstas gnagare (möss, präriehundar och andra) som är bärare av pest och andra sjukdomar.

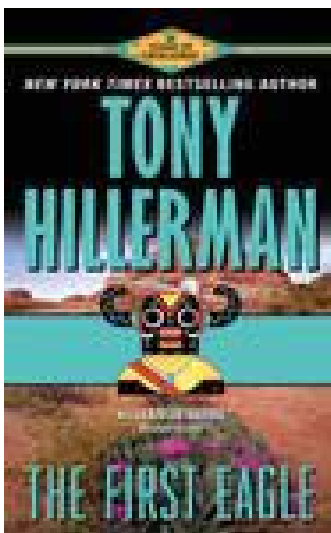
Four-corners-området har sent under 1900-talet drabbats av både böldpest och hanta-virusinfektioner, de senare (enligt Hillerman) gemenligen kallade Navajo-flunsan. Då skall man hålla i minnet att de amerikanska hanta-virusinfektionerna är dödliga sjukdomar och alltså betydligt värre än den i och för sig otrevliga sorkfebern, spridd av skogssork, som några procent av västerbottningarna drabbats av.

”The First Eagle” har, liksom många av Hillermans böcker, många bottnar – kontrasterna mellan indianernas naturnära livsfilosofi och de vitas statusfixerade värld, det inhumana i dödsstraffet, läkemedelsvärldens kallsinnighet inför problemen med resistent bakterier, den medicinska forskningens etik, den akademiska världens

sandlådeartade konflikter och mycket annat.

Boken börjar med att Anderson Nez, en navajo-indiansk fältarbetare till den medicinske mikrobiologen Dr Woody, ligger döende i pest hos Dr Howe och den indianska sköterskan Shirley Ahkeah på intensivvården på ett sjukhus i Flagstaff, Arizona. Infektionens förlopp har varit galopperande...

- De tog helt enkelt in honom för sent, sa Shirley. - Man kan inte ge pesten ett två veckors försprång och hoppas att - Howe skakade på huvudet. - Det var inte två veckor, Shirley. Om Woody vet vad fan han talar om, var det antagligen snarare bara en dag.
- Sällan, sa Shirley och skakade på huvudet.
- Och förresten, hur skulle han kunna veta det?
- Sa att han plockade bort en loppa på honom. Woody gör en stor studie av värdkolonier av gnagare. Folkhälsoinstitutets pengar, och från några av läkemedelsföretagen. Han är intresserad av dom där smittoreservoarerna bland däggdjur. Du vet. Präriehundkolonier som får pestinfektionen men på nåt sätt överlever fast alla de andra

kolonierna går åt. Det, och så känguru-råttorna, och hjortmössen, som inte dör av hantaviruset. I vilket fall, så sa Woody att han och Nez tog ett bredspektrumsantibiotikum när det fanns någon risk för loppbett. Om det hände, så sparade dom loppan så dom kunde kolla den, och göra en uppföljning om det skulle behövas. Enligt Woody, så hittade Nez loppan på insidan av låret, och kände sig sjuk och febrig nästan på en gång.

- Oj då, sa Shirley.
- Javisst, sa Howe. - Verkligen oj då.
- Jag slår vad om att han blev biten av en annan loppa ett par veckor sen, sa hon. - Gick du med på obduktion?
- Javisst igen, sa Howe. - Du sa att du kände familjen. Eller några Nez, i alla fall. Tror du dom har något emot det?
- Jag är en sån där stadsindian. Trekvartsnavajo till härkomsten, men jag är ingen expert på kulturen. Hon ryckte på axlarna. - Traditionen är emot att skära upp kroppar, men å andra sidan löser det problemet med begravningen.

En vecka senare påbörjas två undersökningar, som förefaller att vara oberoende av varandra, och av Nez' död. I den ena har en hopi-indian häktats misstänkt för att ha dödat en navajo-polis, och riskerar dödsstraff för överlagt mord. I den andra anlitas den numera pensionerade kommissarien vid stampolisen, och numera privatdetektiven, Joe Leaphorn för att bringa klarhet i försvinnandet av en ung kvinnlig biolog, som engagerat sig för att bekämpa böldpesten. Leaphorn söker upp hennes chef Dr Krause och dennes kollega östtysken Hammar, för att förhöra sig om

omständigheterna kring försvinnandet, och om hennes arbete med pesten.

Krause hade sorterat preparat medan han pratade. Nu tittade han upp på Leaphorn. - Kan du mycket om bakterier?

- Bara grunderna. Gymnasiebiologin.

- Alltså, med pesten, så sätter loppnan bara en liten grej i dit blod, och sen tar det vanligen fem eller sex dagar, ibland längre, för bakterierna att föröka sej så att man får några symptom, oftast feber. - Eller kanske om du blir biten av ett gäng loppnor, eller om dom är fulla med riktigt elakartade grejer, så går det snabbare. Så man går tillbaks några dar från när febern dök upp, och tar reda på var offret höll till från den dan till kanske en vecka tidigare. När man vet det, så kan man börja kolla efter döda däggdjur och infekterade loppnor där.

Hammar tittade fortfarande ut genom dörren. Han sa: - Stackars Mr Nez. Dödad av en loppna. Synd att loppnan inte bet Al Woody.

Leaphorn börjar misstänka att något samband finns mellan de olika händelserna. Han besöker även Krause under fältarbetet, i färd med att, iförd en skyddsdräkt, plocka insekter och ta prover från gnagare.

Leaphorn startade om motorn och rullade sin pick-up nerför sluttningen. Han parkerade, gick ut, och slängde igen dörren med en smäll efter sig.

Krause snodde runt, skrek något, och pekade på en handskriven skylt på bilen: OM DU KAN LÄSA DET HÄR ÄR DU FÖR JÄVLA NÄRA. Leaphorn stannade. Han ropade: - Jag behöver prata med dej.

Krause nickade. Han höll upp tummen och ett finger i cirkel, och så ett finger till, och kollade att Leaphorn förstod signalerna, och gick tillbaka till sitt jobb – som gick ut på att hålla en liten gnagare i den ena handen över en vit emaljbricka och dra en kam genom pälsen på den med den andra. När det var gjort höll han upp den lilla musen i den långa svansen så att Leaphorn skulle se den. Han släppte djuret i en annan av fällorna, skalade av ett par latexhandskar, slängde dem i en illröd behållare bredvid lastbilen. Han gick mot Leaphorn, och sköt tillbaka skyddshuvan.

- Hantavirus, sa han, och grinade mot Leaphorn. (...) - Vad jag höll på med var att plocka loppnor ur pälsen på en *Peromyscus*, närmare bestämt en *Peromyscus maniculatus*, och chansen är nittionio på hundra, när vi testar både loppnorna och musen, att jag har mördat en fullständigt frisk hjortmus som aldrig under sitt liv haft ett virus. Men vi vet inte innan vi får labbjobbet gjort.

- Är du färdig här nu? frågade Leaphorn. - Har du tid för några frågor?

- Några, sa Krause. Han vände sej och vinkade mot en rad metallådor som stod i skuggan. - Men innan jag kan ta av mig den här dräkten (...) så måste jag bli klar med mössen i de där fällorna. Plocka ut loppnorna och sen är det ajöss med de små hjortmössen.

- Jag har gott om tid, sa Leaphorn. - Jag kan titta på medan du arbetar.

- På avstånd, då. Det är antagligen säkert. Så vitt vi vet, så sprids hantaviruset med luften. Med andra ord, så bärs det med musurinnet, och när det torkar, finns det i dammet som folk andas in. Problemet är att om man blir smittad så finns det inget sätt att bota det på.

- Jag håller mig undan, sa Leaphorn. - Och jag väntar med frågorna tills du kommer ur dräkten. Jag slår vad om att du kokar.

- Bättre kokt än död, sa Krause. - Och det är inte så farligt som det ser ut. Luften som blåser in i huvan håller huvudet kallt. Stick in handen och känn efter.

- Jag tror dej, sa Leaphorn.

Han tittade på medan Krause tömde lådfällorna en i taget, kammade lopporna ur pälsen i separata påsar, och sedan tog ur vissa inre organ. Han la dem i burkar, och kropparna i avfallsbehållaren. Han tog av skyddsdräkten och slängde den i samma behållare.

Leaphorns gamle kollega Jim Chee blir inkopplat på fallet med polismordet och stöter under spaningen kring mordplatsen ihop med den illa sedde mikrobiologen Dr Woody. Denne studerar orsakerna till att vissa gnagarpopulationer blir immuna mot böldpesten. Chee blir inbjuden i hans mobila labb i en husvagn och frågar ut honom om vad han sett.

Woody hade öppnat blixtlåset på plastpåsen medan han pratade, och en luftpust gav ytterligare en obehaglig odör omkring honom. Nu drog han ut den likstela präriehunden, och la den försiktigt på bordet. Han tittade på den, kände den på halsen, ljumskarna, och under frambenen. Han såg tankfull ut. Sen skakade han på huvudet, och avfärdade någon bekymrad fundering.

- Nån som åkte ut? sa han. - Jag tyckte jag såg den där gamla damen som vallar sina getter på andra sidan berget. Jag tror det var i tisdags jag såg henne. Och sen, när jag kom över på gruset, minns jag att jag såg en bil som kom från Tuba City-hållet.

- Var det en polisbil?

Woody tittade upp från präriehunden. - Det kan det ha varit. Den var för långt bort för att det skulle synas. Men, vet du, den kom aldrig förbi mig. Kanske den svängde in bakom berget. Kanske det var er polis. Eller kanske hopi-indianen.

- Möjligen, sa Chee. - Ungefär när var det?

- Morron. Ganska tidigt.

Woody stängde påsen igen, skakade den kraftigt, öppnade den igen, och hällde ut innehållet på ett vitt plastskynke på bordet.

- Loppor, sa han. Han valde en rostfri pincett från en bricka på labbordet, plockade upp en loppa och visade den för Chee. - Om jag har tur så är blodet i de här flugorna fulla med *Yersinia pestis* och - Woody petade på präriehunden med pincetten - så är blodet från vår vän här det också. Och om jag har riktig tur, så är det *Yersinia X*, den nya, modifierade, nyligen evolverade snabbverkande sorten som dödar däggdjur mycket fortare än den gamla sorten. Han la tillbaka loppan till släktingarna på plasten, och grinade mot Chee.

- Och om lyckans sol fortsätter att le mot mig så kommer obduktionen av hunden här att bekräfta det som man kan misstänka utifrån att den saknar svullna körtlar. Att vår kompis här inte dog av böldpest. Han dog av något gammaldags.

Chee, som inte riktigt förstod Woodys upphetsning, rynkade pannan.

- Så vad dog han av?

- Det är inte det som är frågan. Kanske ålder, nån åldersrelaterad sjukdom. Spelar ingen roll. Frågan är, varför dödade inte pesten honom?

Frågorna samlar sig för både Chee och Leaphorn. Vem mördade polisen? Är den förmodade gärningsmannen skyldig? Är den försvunna biologen död? Vilken hemlighet kan hon ha burit på? Finns ett samband mellan fallen, och med hopi-indianen Nez' död? Vem av forskarna, om någon, undanhåller sanningen för polisen? För att reda ut en del frågetecken kring en jeep som försvunnit förhör Leaphorn återigen Dr Krause i fält, denna gång i färd med att fånga loppor.

Meddelandet på dörren nästa morgon tydde på att Krause skulle arbeta i ravinen väster om Shonto-landningsbanan. En timme och sextio miles senare såg Leaphorn Krauses lastbild från vägen, och Krause på knä, medan han tittade på något på marken. Han hörde Leaphorn komma, kom på benen, och dammade av byxbenen.

- Samlar loppor, sa han och skakade hand.
- Det såg ut som om du blåste i det där hålet, sa Leaphorn.
- Bra syn, sa Krause. - Loppor märker din andedräkt. Om något dödar deras värddjur och dom letar efter en ny värd, så är dom väldigt känsliga för den. Om du blåser i hålet så kommer dom till mynningen av tunneln. Han grinade mot Leaphorn. - En del säger att dom gillar vitlök i andedräkten, men jag föredrar chili. Han stirrade på tunnelmynningen. Pekade. - Ser du dom?

Leaphorn satte sig på huk och stirrade. - Nä, sa han.

- Små svarta prickar. Sätt ner handen. Dom hoppar på den.

- Nej tack, sa Leaphorn.

- Nå, vad kan jag göra för dej? sa Krause. - Och vad är nytt?

Han plockade bort en böjlig metallstav från lastbilsflaket och vecklade ut det vita flannelskycket som satt fast i ändan på den. - Jag vill att du tittar på den här listan på grejer som fanns i jeepen, sa Leaphorn. - Kolla om det fattas något som skulle ha funnits där, eller om det finns något på den som säger dej nåt.

Krause hade vikt flaneln runt staven. Nu tryckte han långsamt in den i gnagarhålet, längre och längre. - Okej, sa han. - Jag ska bara ge dom en minut att samlas på flaneln. Sen när jag drar ut den så dras flaneln av från staven och fälls ut åt andra hållet och fångar en hög loppor.

Krause drog av flaneln från staven och stoppade den i en påse, stängde den, kollade om han fått några loppor på sig, hittade en på handleden och slängde bort den.

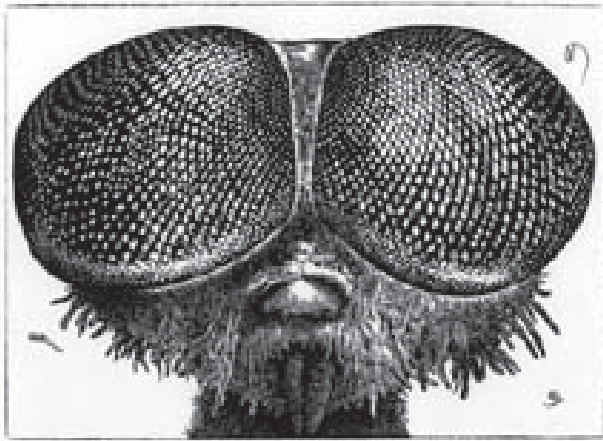
Svaren på alla frågor i de båda historierna skall vi inte avslöja här utan rekommenderar läsarna att själva skaffa böckerna. En sak är säker, insekterna är i hög grad medskyldiga i båda fallen!

Nå hur är det då med sanningshalten i den vetenskapliga bakgrunden för de båda böckerna? Låt oss vara torra akademiska glädjedödare för en stund. När det gäller cantharidinet så är det bekräftat att det kan framkalla priapism, dvs ett sjukligt överdrivet erektionstillstånd, och smärtsam retning av urinröret, och det är lika dödligt som stryknin (4, 5). Däremot finns inga pålitliga rapporter om att den sexuella aptiten skulle öka. Redaktionen har själv inte haft tillfälle att kontrollera medlets verkningar men tar gärna emot rapporter från läsekreten.

Cantharidinet är väl så intressant ändå - det överförs från hanarna till honorna under parningen och skyddar avkomman mot predatorer hos ett antal arter av familjerna Meloidae och Oedemeridae (4, 5).

Hillerman respekteras av universitetsfolk i sydvästra USA då han brukar anstränga sig för att få fakta rätt, även om det inte alltid lyckas helt. Finns det då muterade snabbdödande böldpestbakterier i den amerikanska öknen? Inte ännu, såvitt vi vet. Och det är ju så att en alltför snabbt dödande infektion förlorar i spridningsförmåga och missgynnas evolutionärt. Men man vet ju aldrig...

Ett stort tack till Åke Lindelöw i Uppsala som tipsade oss om "Döden på berget" och till Gert Olsson i Umeå, som gav synpunkter på Hillerman och "The First Eagle".

Webblänkar

1) Sitting down and setting out with Tony Hillerman. Intervju av Rosemary Zibart.

http://www.bookpage.com/9809bp/tony_hillerman.html

<http://www.mysterynet.com/hillerman/author/>

2) Bokkanalen, Tony Hillerman. Christina Larsson.

<http://www.kanalen.org/bok/lasvart.php?sort=3>

3) History of Black Plague. Lori Wark.

<http://health.discovery.com/centers/coldsflu/germs/plaguehist.html>

4) Cantharidin: A Historical Overview and Synthetic Approach. Paulus W. Wanandi .

<http://mit.imoat.net/handbook/litrevu.htm>

5) Cantharidin: origin and synthesis. Gérard Dupuis & Nicole Berland.

<http://www.faidherbe.org/site/cours/dupuis/canthar4.htm>

6) Aphrodisiacs: the biological basis.

http://sulcus.berkeley.edu/mcb/165_001/papers/manuscripts/_98.html

Författarnas adresser:

Goran.Sjoberg@omv.slu.se
Kvartsvägen 82, 907 41 Umeå

Anders.Nilsson@emg.umu.se
Mullsjö 258, 914 90 Nordmaling